

A DEBRECZENI TANSZERKIÁLLÍTÁS ÉS A LEMBERGI ORSZ. KIÁLLÍTÁS TANÜGYI CSOPORTJA.

II. A leMBERGI ORSZÁGOS KIÁLLÍTÁS TANÜGYI RÉSE.

A leMBERGI ORSZÁGOS KIÁLLÍTÁSON sokkal nagyobb tér jutott az oktatás-ügynek, mint más kiállításon. Úgy látszik, hogy e kiállítás, mely Galícia önkormányzatának visszaállítása óta mutatkozó haladását akarja ország-világ előtt bemutatni, azért helyezett az oktatásügyi csoportra a szokottnál nagyobb súlyt, mert éppen a művelődésben látják haladásuk legfőbb feltételét.

Az oktatásügyi és közművelődési csoportok kiállítása több épületben foglaltatott: A krakói akadémia tanulságos kiállítása az irodalmi kiállítás részére szánt épület egész jobb szárnyát foglalta el, Lemberg városának ipariskolái a város kiállításának szánt épület legnagyobb részét alkotta, az Amerikában élő lengyelek által külön épületben, az amerikai pavillonban kiállított tárgyak igen nagy része éppen az amerikai lengyelek sajátosság iskolai viszonyainak feltüntetését célozta. A szorosabb értelemben vett közoktatási kiállítás maga három nagy pavillont foglal el. Az elsőben van a krakói és leMBERGI egyetemek és a leMBERGI műegyetem kiállítása, a másodikban, melyet Galícia helytartója, *Badeni* gróf saját költségén emeltetett, foglaltatik a népiskolák, gymnasiumok, reáliskolák és tanítóképző intézetek kiállítása, a harmadik pavillonban pedig, mely a három között a leggazdagabb, az alsó és felső ipariskolák és művészeti iskolák kiállítása volt. De voltaképpen még ide kell számítanunk a galíciai nők munkásságának kiállítását is, melynek tetemes része éppen a női kézimunka-iskolák remek tárgyait tartalmazza.

Bár nem tartozik szorosan véve e keretbe, mégis néhány szóval megemlékezem magának a krakói akadémianak kiállításáról is, leginkább oly célból, hogy lássuk, hogy a krakói akadémia minő módon tüntette fel 1793-tól 1894-ig terjedő tudományos működését. A krakói akadémia, miként említettem, az irodalmi csarnok jobb szárnyát foglalta el. Térképeken mutatta be az anthropologiai, ethnologiai, archæologiai, műtörténeti, természettudományi, meteorologiai és földmágnességi kutatásait oly módon, hogy Galícia egyes térképein megjelölte azokat területeket, melyeket az Akadémia tudományos kutatás tárgyává tett. Graphikus táblákon mutatta be az akadémia tagjainak számát, az akadémia vagyoni állapotát, a lengyel irodalomnak egész fejlődését, annak feltüntetésével, hogy az irodalmi productumok mely lengyel tartományokra jutnak. Ez instructív táblázatok mellett a krakói akadémia

kiadványai, nagyjainak arcképei és az akadémia épületét és termeit feltüntető fényképek foglaltattak.

Ezek után áttértek a tulajdonképpeni oktatásügyi kiállításokra. Nem emlékezem meg az amerikai lengyelek tanításáról, bár rendkívül érdekesnek, sőt bizonyos tekintetben meghatónak mondható az a látvány, mely itt a szemlélő előtt feltárult. Az amerikai lengyelek gyermekeik munkálatait arcképeikkel együtt küldték el a távoli országokból, különösen annak feltüntetésére, hogy az Óceánon túl is lengyelül tanítanak, hogy az anyaország gyönyörűségét lelje távoli gyermekeiben.

A népiskolai kiállítás nemcsak a népiskola mai állapotát, épületeit, eszközeit, tankönyveit, felszerelését és tanítóinak a tanítás ügyében kifejtett munkásságát mutatja be, hanem egyúttal visszapillantást vet az iskola fejlődésére is, bemutatva graphikusan annak régi állapotát, az iskolába járók számát, s kiállítva a régebben használt tankönyveket is.

A mai galicziai népiskola abban különbözik a régitől, hogy a formális képzés csakis a négy alsó osztályban érvényesül; de már ezekben sem egyöntetű mindenütt a tanterv, már itt is némileg figyelembe veszik a tanulók jövő hivatását. Ezt a következő két osztályban, melyeket különben egy harmadikkal megtoldva, polgári iskolává szeretnének fejleszteni, még fokozottabb mértékben veszik figyelembe. Az ötödik osztálytól kezdve a formális képzés egészen háttérbe szorul és tisztán gyakorlati irányban, a tanulók jövő pályaválasztásának megfelelően történik a továbbképzés, minden egyes szakban a kereskedelmi és ipari oktatásra vannak tekintettel és nagyobb tért juttatnak a rajztanításnak.

A kiállításon néhány 100 népiskola fényképén láthatta a szemlélő, hogy minő óriási különbségek vannak az egyes népiskolák között. Igen sok népiskola faépületben van, melyre vonatkozó modell is ki volt állítva. E modellt a zakopanemi faipariskolában készítették és jellemző rajta, hogy egyszerű toldalékkal átalakítható egy osztályosból 2, 3, 4 osztályos iskolává.

A népiskolai tanítási eszközök tekintetében nem találtam különösen figyelemre méltót. A szemléltető képek legnagyobb része külföldi, csak újabban kezdik használni az ottani *pædagogiai társaság* által kiadott szemléltető képeket, melyek a különféle foglalkozások szemléltetésére szolgálnak.

A természetrajzi és physikai eszközök sorában csakis néhány leg-szükségesebb eszközt találtam, feleslegeset semmit.

Tankönyvek közül az olvasókönyvek egészen racionális methodusban készültek. Megismertetik a lengyel népeletet, az egyes vidékeket, szokásokat, s volt alkalmam arról is meggyőződni, hogy hazánkról, s különösen a szomszédos részekről igen hű és jellemző leírásokat közölnek. Száktítottak a régi sablonszerű methodussal, s a legutóbbi években.

kiváló szakfériakat biztak még az egész ország részére ilyen szellemben készített tankönyvekkel.

A népoktatási intézetek csoportjában volt kiállítva a női kézimunka tanítására vonatkozó rendszeres gyűjtemény a lemergi, krakói, przemisli polgári iskola részéről és a jaroslawi kerület falusi iskoláiból. Ugyancsak itt volt a *slójd* tanításához való, igazán mintaszerű gyűjtemény. A slójdöt a galicizai iskolában újabb időben nagyon felkarolták. A sokali polgári iskola igazgatója Svédországban ismerkedett meg a slójddal és ugyancsak a sokali iskolában meg is honosította 1885-ben. Azóta a kormány költségén minden évben szüniei tanfolyamokat szerveznek a tanítók kiképzésére. A kézimunka-tanításnak buzgó pártfogói vannak a főurak között és a tanfériak igen nagy fontosságot tulajdonítanak neki. A kiállításon a sokali iskola mutatta be a famunkálatok rendszeres tanításmenetét 100 mintában, melyek közül az első egy kivájt fakanál, az utolsó pedig már egy szép berakott szekrényke. Más, mint famunkálatot nem végeznek.

Érdekesnek tartom annak a megemlítését is, hogy a szüniei telepek kiállítása is itt volt a népiskolai csoportban. A szüniei gyermektelepek ott is leginkább társadalmi úton keletkeztek, de a kormány is jelentékenyen támogatja. Nemcsak az egész szünieidőre viszik ki a nagyobb városok szegény sorsú tanulóit, hanem egyes csapatokkal minden reggel kimennek a város környékére és este ismét hazatérnek.

A népiskolákkal kapcsolatban vannak sok helyen, de néhol egészen külön fejlődtek a kisebb ipariskolák. És itt különösen fontosnak tartom annak a megemlítését, hogy ezek, nézetem szerint valóban mintaszerűen szerveztettek. Minden egyes helyen a vidék sajátos igényeinek, természeti viszonyainak és a lakosság természetes hajlamainak megfelelő ipariskolát állítottak.

Vannak egyes vidékek, mint pl.: *Sulkovice*, vagy *Swiatnikach*, ahol régi idők óta meghonosodott a kisszerű vasipar. A pásztorfiúk állóvel és kalapácsal jártak ki a legelőre és míg a nyáját legeltették, apró vasszögeket készítettek. Ma úgy a sulkoviczei, mint a swiatnikachi vasipariskolák bámulatos dolgokat állítottak ki. A rajztanítás egészen alkalmazkodik a vasipar szükségleteihez és valóban megünesült e vidék lakosságának ízlése.

Zakopanemben a legszebb csipkéket készítik a csipkeiskolában és szebbnél szebb famunkálatokat a faipariskolában. *Korkovában* maga az uraság rendezett be csipkeiskolát, *Zywieczen* faipariskola, *Poremában* agyagipariskola, *Tarnopolban* gép- és faipariskola, *Gzmalowban* bognároknak való iskola, *Rakszawiczen*, ahol a nép durva pokróczokat szokott készíteni, ez ipar tökéletesítésére és fejlesztésére és az orosz határszélen *Uhnówban*, ahol a nép ősidőktől fogva czipőkészítéssel nagyban foglal-

kozott, ez ipar tökéletesítésére állítottak iskolát. Az ipariskolákban követett eljárás és a kiállítás jellemzéseül például megemlítem, hogy ez utóbbi iskolában a tanítás eszközei között szerepel az ember lábának csontváza is, s valószínűleg ezen tanítják a rationalis lábbeli-készítés módját. Ki volt állítva egy munkaasztal, az összes hozzávaló szerszámokkal, és a legujabb szerkezetű lámpásokkal együtt. Ez iskolák a mesterségre tökéletesen megtanítják a növendékeket és a ki ezekbe járt, annak nem kell egyéb műhelyben dolgoznia.

Az ipariskolák taneszközei között mindenütt az illető iparág modelljei vannak, a rajztanításra mindenütt igen nagy súlyt helyeznek, de mindenütt már az illető iparág művészeti úgy technikai oldalának megfelelően alkalmazzák. A kiállított rajzok mindenütt igen gondosak, tiszták és jellemzetesek. Bámulatot keltettek a krakói ipariskola és a lemergi iparrajz-iskola rajzai. Óriási dimenziójú rajzok az egyes mesterségeknek megfelelően keresztülvive: a szobadiszítók, az építőmesterek, a faipar és vasipar részére más-más módon kidolgozva. A tanulók rajzai között díszlettek azonban a tanárok munkái is, melyek a legtöbbször mintául szolgáltak.

A rajzban való járatosság elsajátítására szolgálnak a különféle ipariskolákban követett specialis, s az illető iparág természetének megfelelő methodusok, de Lembergben magában ezenkívül nyilvános rajzterem is van, melyben mindenki teljesen díjtalanul rajzolhat.

Hogy a krakói ipariskola rajzainak dimenzióiról némi fogalmat nyujtsak, megemlítem, hogy egy gyönyörű ékítmény három méter hosszú és két méter széles volt. A lapos diszítványok mintául a tanárok alkalmi rajzain kívül *Barabaz Stanislaw* krakói tanár gyűjteménye és a *Rotterfélé* «Anfangsunterricht im Zeichnen etc.» szolgált.

Nem mulaszthatom el, hogy külön meg ne emlékezzem a női munkálatok kiállításában foglalt női kézimunka-iskolák kiállításáról. Ez iskolák külön szakiskolák, melyeket a négy polgári iskolát végzettek látogatnak. A tanítás pl.: *Przemislben*, vagy *Krakóban* a hol a legszebben dolgoznak, három éves. A tanárok *Reutlingenben* képeztek ki magukat. Az iskolának külön szakaszai vannak a himzésre, varrásra, stb. és mindenik szakaszban igazi művészi tökéletességig fejlesztették a kézimunkát. Rajzaik, melyekből egész rendszeres gyűjtemény volt kiállítva, az illető kézimunkának teljesen megfelelnek, s maga a kézimunka oly művészi, hogy a szemlélő hajlandó sokszor festménynek tekinteni.

Erdekes volt a tanítóképző intézetek kiállítása is. A népiskolai tanítók és tanítónők egy részét egy évre szabadságolják, hogy a fejlesztendő polgári iskolai tanításra előkészülhessenek. A pótanfolyamban nagy súlyt helyeznek a szabadkézi és geometriai rajzra. A geometriai rajzok a szokásos, sablonszerű ábrázoló geometriai rajzok, melyek nem

sokkal fogják előbbre vinni a tanítást, legalább is nem abban a gyakorlati irányban, a melyben az új tanterv az iskolák fejlesztését éppen célozta.

A tanítóképző intézetekben behatóan tanítják a mezőgazdaságtant, az állatok gondozását, s eszközeik között a házi állatok mintái, rajzai és gazdasági képek igen nagy szerepet visznek. Nagy súlyt helyeznek a higiéné tanítására is, és a *Spielmann*-féle egészségügyi táblák és különösen az első segély nyújtására vonatkozó képek nagyon elterjedtek.

A népiskolák intenzív fejlesztése terén igen nagy tevékenységet fejtenek ki Galicziában. 25 év alatt a népoktatási intézetek száma 2476-ról 3821-re és a tanulók száma 160 ezerről 563,500-ra emelkedett. 1000 lakosra 1871-ben 32 tanuló jutott és most már 85. E viszonyokat kerületek szerint igen tanulságosan mutatták be a 25 év előtti és a mai iskolalátogatást feltűntető térképeken. A népoktatási intézetek fejlesztése a tanítói fizetések szabályozásában is nyilvánul. 1892-ben a fizetések 900 frttól 300-ig öt fokozatba osztattak, mindenik fokozat megfelelő ötdéves pótlékokkal; de úgy látszik, ez a szabályozás még nem bizonyult elég alkalmasnak, mert még most is igen nagy tanítóhiány van. Semmi sem bizonyítja azonban jobban Galicziának a népoktatás ügyében kifejtett tevékenységét, mint az a körülmény, hogy 20 év alatt a népiskolák költsége 424 ezer forintról 2 millió 986 ezerre emelkedett.

A lembergi kiállítást minden tekintetben a rendezésben mutatkozó tervszerűség jellemzi. Minden egyes téren meglátszott, hogy egyedüli törekvésük a létező állapot minél világosabb, áttekinthető feltűntetése. De talán egy csoportban sem nyilvánult jobban ez a tervszerűség, mint éppen a középiskolai csoportnál. Itt első sorban arra törekedtek, hogy a középiskola mai állapotáról, épületeiről, tanterveiről, eszközeiről, tankönyveiről és a tanulók munkásságáról hű képet nyújtsanak. Csak sajnálattal említhetem, hogy e szépen elrendezett és valóban tervszerűen készült kiállításban minden felirat lengyel volt, úgy, hogy az idegen csak nagy nehezen birt beláthatolni az egyes tárgyak tüzetesebb vizsgálatába. Igaz, hogy a kiállítási igazgatóság gondoskodott arról, hogy szakértő vezető a szükséges felvilágosításokat megadja, de mégis nagy fáradtságba kerül a nyelvben járatlannak a teljes tájékozódás. Úgy vélem, az ottani tapasztalatokból nekünk is arra kell jutnunk, hogy ha nemzeti kulturánk állapotát hűen és könnyen érthető módon akarjuk a szakférjak előtt feltűntetni, akkor gondoskodnunk kell arról, hogy felirataink ne csak magyarok legyenek, hogy a katalogus ne csak egynyelvű legyen, hogy kisebb tájékoztató leírások idegen nyelven is kiadassanak és ami mindezeknél még fontosabb, hogy oly megbízható, szíves és előzékeny vezetőkről gondoskodhassék a kiállítási bizottság, a kik az idegeneknek az egyes csoportoknál felvilágosítással szolgálnak.

A középiskolai csoportban a tanítás eszközeiből normalis gyűjteményeket állítottak egybe. E normalis gyűjtemények jegyzéke nyomtatásban is megjelenik, hogy a középiskolák tájékozást meríthessenek belőlük a felszerelés tekintetében. A physikai eszközök jegyzéke már meg is jelent és kilátásban van, hogy nemsokára a többi is napvilágot lát. Magukról a physikai eszközökről nem mondhatnék újat. A legtöbb *Rohrbeck's Nachfolger* czégtől való és magát a normalis gyűjteményt is e czég állította egybe a galicziai Landesschulrath által felkért bécsi tanárok utasítása szerint. E normalis gyűjtemény csakis a legszükségesebbekre szorítkozott. Kevés volt a geometriai eszközök gyűjteményéből és a mi volt, az leginkább *Stephlicsek* bécsi intézetéből került ki. A geometriai rajzolás eszközei: vonalzők, körzők e csoportban hiányoztak. Annál nagyobb örömeinkre szolgált, hogy a magyar osztályban *Gyulai Nándor*-szegedi műasztalos gyára igen csinos vonalzőkat, háromszögeket és használható rajztáblákat, valamint, hogy *Wuzel és Társa* budapesti gyár olcsó és jó czeruzákat állított ki. Annál örövendetesebb ez a tény, mert eddigelé még a legegyszerűbb író és rajzeszközöket is külföldről kellett hozatnunk.

Hasonlóképpen igen kevés volt a középiskolai csoportban a chemiai eszköz, pedig a chemia a réaliskola IV., V. és VI. osztályában mint önálló tárgy szerepel. A magyar osztályban ezek is képviselve voltak, amennyiben *Seregi, Plecháti és Társa* budapesti «üvegedények gyára», több chemiai tanítási eszközt is bemutatott.

A természetrajzi csoport kiállítása is szűk volt, mert a kitömött állatokat, úgy látszik, helyszűke miatt mellőzték e csoportban, és különösen az ismeretes papirmaché modellek s általánosan elterjedt fali táblák kiállítására szorítkoztak. A magyar osztály e tekintetben is igen kiváló tárgyakat mutatott be, amennyiben *Dr. Lendl Adolf* gyönyörű kitömött állatokat és igen tanulságos præparatumokat állított ki, melyek teljesen kiállják a versenyt a középiskolai és egyetemi csoportban foglalt *Houdek és Hervert*-féle és a berlini *Haferlandt és Pippow*-féle præparatumokkal. Ugyancsak a magyar osztályban levő *Kálazdy*-féle növénymin-ták nagyon használható tanítási eszközöknek látszanak.

A természettudományi eszközök gyűjteményének összeállításánál úgy látszik, helykimelés szempontjából szűken jártak el. Mineralogiai gyűjtemény nem volt, hiányoztak a tanárok és tanulók által a természettudományi oktatáshoz készített eszközök, sehol sem emelkedtek a közönségesen elterjedt eszközgyűjteményeken túl, s nem iparkodtak Galicziának specialis természeti viszonyainak felhasználásával élénkíteni és erősíteni a természettudományi oktatást. Úgy képezem, hogy itt a középiskola tanítási eszközei közül nem szabadna hiányozni a petroleumforrásokat, a sóbányákat stb. bemutató képeknek s tárgyaknak.

A galicziai természeti viszonyok feltüntetését meg is könnyíti az a körülmény, hogy a *Dzieduszycki*-féle országos muzeumban tényleg össze van gyűjtve minden, a mi Galiczia állat-, növény- és ásványvilágára vonatkozik.

A geographiai, történeti és philologiai gyűjtemény annál figyelemre méltóbb volt. Térképekben igen nagy bőség uralkodott. Feltűnt, hogy az egyes országok térképei eredetiek voltak: Németországról német, Franciaországról francia és Olaszországról olasz térkép. A térképek legnagyobb része a Hölzel-féle intézetből került ki; de már látható volt egy háromnegyedrészen kész galicziai térkép, mely Lembergben készül. Ez új térkép igen csinos és jellemzeter. Feltűnt, hogy a Kárpátok legmagasabb régiói piros színnel jelöltetnek és feltűnt továbbá az is, hogy a magyar határszéli helységek nem a magyar neveikkel szerepelnek, hanem oly névvel, amelyen az illető vidék lakossága, vagy talán csak az ide-oda járó lengyelek nevezik. A geographiai gyűjteményben igen tanulságos ethnographiai tárgyak is foglaltatnak: az emberfajok képei és modelljei, az osztrák-magyar monarchia népeinek nemzeti viselete, a népeletet jellemző képek stb.-ből látszik, hogy a geographiai tanításban kellő súlyt helyeznek a népelet ismertetésére is. A geographiai tanítás különben is igen intensiv lehet, legalább erre engednek következtetni azok a rajzok, melyeket az alsó osztályokban a tanulókkal készíttetnek.

A történeti tanításnál is szemléltetésre törekednek és itt már nemcsak a közönségesen elterjedt képeket és szemléltető eszközöket látjuk, mint pl.: a *Langl*-féle sorozatot, hanem ott vannak a *casseli Fischer* cég kiadásában megjelent *Bohn*-féle táblák, a *berlini Asher & C.* cég színezett képei (*Dorische Polychromie*) s a vatikáni muzeum tárgyainak photographiái, továbbá elkészítette egy tanár az *Akropolis* gypszmodelljét, s természetesen a rajztanításhoz szükséges gypszmodellekben egész sereg szemléltető eszköz. Különösen feltűnt, hogy e minták között nemcsak a közönségesen használatos gypszminták foglaltatnak, hanem újabb szobrok utánzatai is, és az újabb történet alakjai. Feltűnt továbbá az is, hogy a történeti eszközök sorában látható *Matejko* lengyel királysorozatának szép művészi sokszorosítása. E kiállítási csoportból nyilvánvaló az az egészséges törekvés, hogy a történeti és philologiai tanítás egyúttal műtörténeti, oktatás és esztetikai képzés is legyen, és hogy az eszközöket a valóságból veszik, a valóságban meglevőt használják iskolai célokra, s nem készítenek külön iskolai eszközt akkor, mikor a művészet termékei rendelkezésre állanak.

A kiállítás díszét azonban a reáliskolai, tanulók rajzai alkották. A galicziai iskolákban nagyobb súlyt helyeznek a rajzra, mint nálunk. A reáliskolában a mértani rajz a II. osztálytól kezdve hetenkint 3 órában szerepel és az ábrázoló geometriai szerkesztésekben, oly magas fokra

jutnak, mint mi a régi reáliskoláinkban jutottunk: elég complicált áthátásokat és ezek árnyékszerkesztéseit végzik el. A geometriai rajzokat is sok helyen kifestik. A szabadkézi rajzban pedig egyesek bámulatos productiót végeztek. A rendelkezésre álló idő itt is több, mint a mi iskoláinkban: hetenkint 3—4 óra és az elért eredmény is sokkal jelentékenyebb. A rajzok tiszták, jellemzetesek, s mégis kellő részletességgel kidolgozottak. Igen szépek voltak a festészeti iskolák növendékeinek rajzai is. Azokat az ösztöndíjasokat, a kik külföldön járnak festészeti iskolába, szintén kötelezték, hogy mult évi rajzaikat a kiállításra elküldjék.

A tanulók munkásságát feltüntető dolgozatokról nem sokat mondhatok. Annyit azonnal észrevehetünk, hogy igen sok térképet rajzoltatnak s e rajzoknál nem a külső csinosagra, mint inkább a helyzetek feltüntetésére helyeznek súlyt, német dolgozataikon látszik, hogy sokat küzdenek a nyelvvel, de főczélul mégis a nyelv gyakorlati elsajátítását tartják, matematikai dolgozataikon semmi különösét nem találtunk: a megoldás menetét nem írják le, csakis a számításokat közlik.

A testi nevelés ügye még nem áll azon a fokon, mint nálunk. A torna még csak mint rendkívüli tantárgy szerepel. Igaz, hogy majdnem minden tanuló részt vesz a tornában. A játékokat az iskolában még nem üzik, de már ott is megvan a törekvés, hogy tegyenek valamit. A krakói kiállítás helyén *Jordán* egy parkot létesített, a hol a gyermekek meghatározott időkbén, felnőttek felügyelete és vezetése mellett játszhatnak. A kiállítás képekben és modellben is bemutatja e *Jordán*-parkot.

A kiállításon meglátszik a tervszerű rendezés, a tárgyak csinosak, jellemzők, a térképek, melyek az iskolák állapotát tüntetik fel, tanulságosak, egyszerűen áttekinthetők, a tanárok által készített eszközök csinosak, a tanulók munkálatai nem mesterkéltek, de mégis elég rendesek.

Galicziában 29 gymnasium és 4 reáliskola van. A gymnasiumokba 12,700 tanuló és a reáliskolába 1360 jár. A tanárok száma 681 és ezek között nem kevesebb, mint 207 helyettes tanár. A 33 középiskola 1 millió 30 ezer forintba kerül.

Az egyetemi kiállításban domináltak a bakteorologiai vizsgálatok: a bacillusok tenyésztésére és vizsgálatára vonatkozó készülékek, nagy bakteorologiai gyűjtemény és a bacillusok alakját feltüntető rajzok Odo-Bujwidtól. Szakférfiak nagy dicsérettel szóltak egy gynecologiai modellgyűjteményről, mely azonban talán még sem volt kellő helyén a kiállításon, a hol igen sok laikus és különösen sok nő is megfordult. Feltűnt egy *Teofilo Ciesielskiego* által szerkesztett tyophonograph, mely a növény növekvését mutatja. Különféle desinficiáló készülékek, még pedig gőzzel való desinficiálásra berendezett készülékek voltak kiállítva. A szakférfiak nagy elismeréssel szóltak *Teichmann* krakói egyetemi tanár anatómiai

készülékéről: az agyvelőbe valaminő anyagot beolt, miáltal sikerül azt teljesen conserválni. Éppen így *Karly* a véredényekből állított ki ilyen præparatumokat. Megemlítem még, hogy a krakói egyetemmel kapcsolatban van a gazdasági iskola, melynek mechanikai és chemiai földvizsgálati kiállítására igen tanulságos.

Nagyon díszes volt e csarnokban a lemergi műegyetem kiállítása, szebbnél szebb vízépítési, hídépítési és gépészeti rajzaival és modelljeivel.

BEKE MANÓ.

AZ ÁLLAMI KÖZÉPISKOLÁK KÖLTSÉGVETÉSE 1883—1894-IG.

Bármily őszinte szívvel örülünk is a már annyiszor magasztalt 1883-iki XXX. t.-cikkeknek, mégis be kell vallanunk, hogy e törvényezik középiskoláink budgetében egyáltalán *nem* idézett elő holmi tetemes emelkedést és javulást. Ebben a tekintetben a nevezett törvényezik sem közvetve, sem közvetlenül nem hatott a jelzett irányban úgy, hogy annak valami feltűnő látszatja volna. Mert az, hogy az alább kimutatandó számok szerint középiskoláink költségvetése az utóbbi 12 év alatt kerek *egy* millió frttal emelkedett, egyáltalában nem rovandó föl valami specziális hatásnak; mert hiszen a többi ressortok költségvetései is emelkedtek — némelyik kedvezőbb arányban, mint a vallás- és közokt. miniszteriumé — a fejlődés hatása alatt, mely a hetvenes évek óta az egész vonalon észlelhető.

Voltaképen nem is az emelkedés *mértéke* miatt van okunk panaszkodni; sőt ha csak ezt nézzük, «konstatálnunk» kell (hogy parlamentesen beszéljünk) azt a szokatlan tény, hogy a közoktatási tárca költségvetésének 1883—94-iki emelkedésére nézve a többi tárczák között a *harmadik* helyen áll: ugyanis budgetje kerek 100%-kal emelkedett. Ennél csak a honvédelmi és a földművelésügyi költségvetés mutat fel kedvezőbb emelkedést.

Az egyes tárczák költségelőirányzatai tehát az utóbbi 12 év alatt következően emelkedtek:

Miniszterium	1883-ban	1894-ben	Emelkedés
Honvédelmi	7.346,850	15.645,301	8.298,451
Földművelési	9.805,622	19.495,278	9.689,656
Vallás és közokt.	5.224,254	10.287,157	5.062,903
Belügy	9.373,675	13.597,209	4.223,534
Igazságügy	10.748,778	15.174,139	4.425,361
Pénzügy	63.555,197	113.095,970	49.540,773
Kereskedelmi	46.481,822	81.034,882	34.553,060